

Violència, programació infantil i responsabilitat social

Enric Frigola Viñas Productor Programes Infantils TVE

■ **Violencia, programación infantil i responsabilidad social**

La violencia en la televisión y sus efectos entre niños y jóvenes es un tema muy debatido y una cuestión difícil de resolver. La sensibilización hacia este tema por parte de las empresas televisivas y de sus programadores es un punto esencial, aunque también es necesario que padres y educadores asuman su parcela de responsabilidad.

■ **Violence, childrens' programmes and social responsibility**

Violence on television and its effects on children and youth is a very debated issue and a difficult question to solve. The sensitivity of television companies and their programmers for this issue is essential but parents and educators must also assume their part of the responsibility.

■ **Violence, programmation pour enfants et responsabilité sociale**

La violence à la télévision et ses effets sur les enfants et les jeunes est un thème très débattu et une question difficile à résoudre. La sensibilité pour le sujet de la part des entreprises de télévision et de leurs programmeurs est une question essentielle, mais il faut aussi que parents et éducateurs assument leur part de responsabilité.

De tots els temes lligats al món de la televisió, la violència és, sens dubte, el que més ha fet parlar i escriure en els últims anys. La violència i el seu impacte suposadament advers en la personalitat dels individus que la miren –especialment nens i joves– s'ha convertit en una qüestió de naturalesa interdisciplinària. Els seus múltiples aspectes són assumptes investigats en diverses vessants científiques: psicologia, teoria de les comunicacions, sociologia, pediatria, etc.; això és bo, perquè es tracta, efectivament, d'una situació extremadament complexa que només pot avançar a través de la col·laboració, el diàleg i el creuament d'informacions i d'investigacions d'especialistes dels diversos camps i sectors.

Malgrat l'interès demostrat pels mass media pels estudis realitzats en tot el món fins ara, la violència a la televisió, en la pràctica, no tan sols no és un tema resolt sinó que fa l'efecte que és més present que mai a les pantalles, davant del desconcert de la societat, més sensibilitzada però més confusa que mai. Sovint sembla que el discurs i el debat sobre la violència emesa per televisió i la repercussió en els nens s'ha convertit en la coartada per eludir la responsabilitat de les diverses instàncies involucrades en el tema. Parlar-ne esdevé un acte de valor gairebé simbòlic: la realitat de les lleis, de la indústria televisiva i fins i tot dels costums socials, sembla que facin gairebé impossible de poder canviar la situació actual.

A Arkansas (EUA), la passada primavera, dos nens d'11 i 13 anys, vestits amb robes militars i armats amb escopetes de caça van matar cinc persones i ferir-ne algunes més. Immediatament, veus de tot el món s'uniren per reflexionar sobre el fet i, com era de preveure, la televisió en va sortir mal parada. Cada vegada que passa un succés semblant, puntualment els mitjans de comunicació convoquen els experts a reflexionar. Però per tal de captivar audiència, la infantil inclosa, a la televisió res no es detura. Les denúncies

que es fan sovint –no sempre amb base sòlida, cal dir-ho– no aconsegueixen modificar res. Si més no, això sembla.

El debat sobre la violència a la petita pantalla i els seus efectes, relativament recent a la societat europea, va començar als EUA fa uns 50 anys i en tot aquest temps no sembla que els nord-americans hagin resolt la situació, més aviat tot al contrari: és el país que més seriosament s'ha pres la conveniència de fer funcionar l'anomenat xip antiviolència, que cap govern de la Unió Europea es decideix ara per ara a adoptar per llei, malgrat les recomanacions en aquest sentit del Parlament Europeu.

Continguts massa violents?

Nou de cada deu espanyols considera que les diverses cadenes de televisió emeten continguts massa violents, fins i tot dintre de l'horari infantil, abans de les deu de la nit. L'enquesta és del CIS (març 1977) i revela també que la majoria d'enquestats (6 de cada 10) considera que els pares són els responsables d'evitar que els nens vegin programes violents o inadequats. Però si hem de creure una altra enquesta feta pel mateix organisme, són pocs els nens que no veuen el que volen. La proliferació de receptors a la llar, a la pròpia habitació de la mainada, facilita aquests quasi lliure accés a tota mena de programes.

Aquestes dades em porten a plantejar el que, des del meu punt de vista, constitueix un dels aspectes fonamentals del problema: desconcert general, manca de referents àmpliament consensuats; manca d'informació, segurament. En realitat... què en sabem de la violència i els seus efectes entre nens i joves, els educadors de professió, els pares, els creadors artístics, els publicitaris, els professionals de la televisió, les associacions de telespectadors, la societat en general...? Ara per ara, són compatibles les lleis vigents amb una aplicació més o menys estricta de qualsevol mesura destinada a bandejar o reconduir la violència de les nostres pantalles...?

No fa gaire, el Govern Central admetia que es tracta d'un problema de difícil solució, fins i tot dins l'horari infantil, ja que les lleis no consideren infracció que s'emeti violència no «gratuïta» i reconeixia que els programadors de televisió tenen el dret constitucional d'organitzar les seves emissions d'acord amb els seus

críters i interessos. Veiem, doncs, que la sensibilitat pel tema, per part de les empreses televisives i els seus programadors, és una qüestió essencial; però... ni que volguéssim tots plegats, seríem capaços de posar-nos d'acord en la valoració de quan una seqüència de ficció és «gratuïta» o no ho és...?

Toros i Bola de Drac

Fa poc, durant una reunió de treball celebrada a Bratislava amb l'assistència d'experts de les televisions públiques europees en programació infantil i juvenil, es va emetre una opinió –àmpliament compartida per molts dels presents– segons la qual no s'entenia com a Espanya es permetia la transmissió de curses de braus en horaris de màxima audiència infantil. És cert que es tracta d'una qüestió que a Catalunya sobretot s'ha debatut algunes vegades, però... no deixa de ser una contradicció, en qualsevol cas, que el Parlament de Catalunya proposi que els menors no puguin assistir a l'espectacle en viu i, en canvi, res no els impedeixi veure'l per televisió amb tota mena de detalls. Efectivament, en data 5 de juny de 1997, s'instava el Govern perquè, d'acord amb la Llei d'atenció i protecció d'infants i adolescents, s'aprovés un decret que regulés l'accés a les curses de braus i combats de boxa, i en prohibeixi la seva entrada als menors de 14 anys. Proposta carregada de raó, segurament, i de bones intencions, però que queda absolutament neutralitzada per la realitat televisiva. Com tantes d'altres, em fa l'efecte que aquesta qüestió no ha estat mai objecte d'investigació seriosa per determinar-ne les conseqüències. Els toros, a Espanya, formen part de la tradició popular i són acceptats sense cap reticència per bona part de la societat; a un programador o responsable televisiu li ha de resultar molt difícil prendre decisions amb les dades que té a les mans: ningú no sap ben bé quins efectes, immediats o a llarg termini, poden ocasionar en els nens aquestes transmissions, que una bona part de la societat demana i que el mercat publicitari considera rendibles. La festa dels toros, violència contra els animals feta espectacle, és o no és violència gratuïta?... L'acceptació social d'aquesta tradició justifica una emissió per televisió a les cinc de la tarda?

Un altre exemple el tenim en Bola de Drac, de totes

les sèries d'animació segurament la més criminalitzada per col·lectius d'educadors, psicòlegs, associacions d'espectadors. No hi ha unanimitat, ni molt menys, en la valoració que se'n fa. El passat mes d'abril llegíem una carta al director d'un diari barceloní, signada per un guionista i escriptor, que deia que la sèrie era «instructiva pel missatge subjacent de companyonia i honorabilitat que s'amaga rere la carcassa de violència. Que els nens i joves aprenien a discernir entre el bé i el mal...». És clar que aquesta carta va ser contestada, mostrant desacord amb aquesta teoria, però aquell guionista no està sol en la seva valoració. El que per a uns és blanc per a d'altres és negre i segurament que, en la majoria dels casos, ni uns ni altres, en manifestar les seves opinions, n'han vist més d'un capítol. Això passa també sovint.

El mes de març de 1998 es va celebrar a Londres el Congrés Mundial de la televisió infantil on, entre moltes altres declaracions, es va fer públic que segons una enquesta realitzada a la majoria de països europeus, Tom i Jerry és la sèrie animada preferida pels nens, encara ara. A Londres també, poc abans, un grup d'experts havia declarat la guerra a la popular parella per la seva condició violenta. Recomanaven estudiar detingudament el seu contingut perquè ells estaven convençuts que no eren dibuixos animats tan innocents com s'havia pensat durant anys i anys. El pes d'opinions negatives ha caigut també sobre Bugs Bunny, a qui els psicòlegs de tot el món qualifiquen de subliminalment violenta pel seu sexisme. I nosaltres que ens quedàvem tan tranquils quan la programàvem, o la deixàvem veure als nostres fills... Tampoc no han mancat denúncies en contra de sèries com Heidi o Marco, clàssiques ja a hores d'ara, per l'angoixa que provoquen en els telespectadors més petits, en opinió d'alguns experts un estat anímic que pot fer més mal que moltes escenes de caràcter violent.

Una regulació difícil

Qui decideix què és verd, què és taronja, què és vermell, deia fa poc Jordi Vilajoana, Director General de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. A començaments de febrer d'enguany s'anunciava que TV3 i Canal 33, a partir de setembre, avisarien els seus telespectadors amb els colors del semàfor sobre

el contingut dels seus espais. Dos mesos més tard, Vilajoana admetia que no era una qüestió fàcil de resoldre, per la dificultat que suposa marcar barreres que sempre poden interpretar-se com operacions polítiques, religioses o de censura a la llibertat d'expressió o de creació. Per altra banda –tot i que sembla que aquesta proposta del CAC té prou consens– no tothom està d'acord en l'eficàcia dels avisos d'escenes violentes o d'explícit contingut sexual, ja que poden actuar també d'estimulants com a reacció d'allò que es prohibeix. Als EEUU, a partir de l'any 2000, tal com ja s'ha dit abans, serà obligatori l'anomenat xip antiviolència. Tots els televisors que es fabriquin o comercialitzin després de l'1 de gener hauran de portar incorporat aquest circuit que permetrà bloquejar o codificar determinades imatges. Aquesta norma s'ha pres en contra de l'opinió d'una bona part de la indústria audiovisual i d'algunes grans cadenes (NBC o BET per exemple, així com de molts experts en dret constitucional que consideren que la censura que aquest nou mètode comporta no servirà de res, i a més atempta contra la llibertat d'expressió.

40.000 homicidis a l'any

Tot i això, aquesta acció es perfila ara per ara com un bon camí per tal que la indústria televisiva reflexioni i rectifiqui, i els pares i educadors assumeixin també la seva parcel·la de responsabilitat. A França sembla que aquesta iniciativa ha començat a donar els seus fruits. El passat mes d'abril, el Consell Superior de l'Audiovisual (CSA) feia pública una enquesta segons la qual l'audiència dels programes de contingut violent havia baixat un 35% durant 1997. Les diverses cadenes havien acceptat, el desembre de 1996, una classificació dels programes amb signes preventius per tal de ser identificats pels telespectadors. L'enquesta sobre la seva utilitat ha permès també detectar que el missatge és respectat pel públic comprès entre els 4 i els 10 anys, però que no té cap mena d'impacte entre els joves de més de 15 anys. En realitat, el que han fet les cadenes de televisió ha estat desplaçar els programes amb continguts més violents cap a hores altes de la nit, fora de l'abast, si més no teòric, de la mainada.

En qualsevol cas, massa dubtes, si més no per a mi,

per poder actuar amb eficàcia davant d'una realitat evident: el nen, el més indefens dels consumidors, té accés a les programacions d'una televisió sotmesa, com segurament mai no ho havia estat, a les lleis d'un mercat que creu que la violència és una manera gairebé segura, i sovint barata, de conquerir telespectadors, de guanyar trofeus, que és el que són els televidents per a molts productors, directius i programadors. Fer televisió de qualsevol tipus costa molts diners; les cadenes públiques, sotmeses a fortes lloques de plantilles i sistemes de funcionament poc adequats a la realitat actual, sovint ofereixen models de programació més propis d'empreses privades, per tal de mantenir un grau d'audiència i competitivitat que permeti la seva continuïtat i subsistència. I quant als canals privats sembla que el seu objectiu de guanyar diners, o perdre'n pocs, els fa oblidar sovint que són també un servei públic i que en aquest imperi tan poderós de la indústria televisiva no és admissible el tot s'hi val.

Tot i les teories catàrtiques –que tenen força partidaris arreu del món– segons les quals les accions violentes a la televisió redueixen en els nens les de la vida real, sembla evident que la contemplació de 40.000 homicidis a l'any, els que qualsevol nen europeu pot veure en aquest moment, no els ha de deixar indiferents, sobretot als més petits, incapaços de distingir entre la realitat i la ficció fins ben entrada l'adolescència; poc conscients entre el que volen i el que els convé. Que una persona, quan arribi als 18 anys, hagi passat més temps veient la televisió que en qualsevol altra activitat, excepte dormir, és una dada que clama l'atenció.

Sembla bastant acceptada la tesi que la violència no és innata en el ser humà i que es cultiva essencialment durant els primers 10 anys de vida; l'ambient familiar, l'entorn social i el missatge que rebin els nens a l'escola o a través de la televisió seran factors determinants per a alimentar o no la fascinació natural que provoca la violència quan aquesta es mostra en el seu aspecte més cru i injustificable; quan és del tot gratuïta. Quan la majoria d'escenes amb atacs físics o verbals mostren absència absoluta de penediment, crítica o càstig per a l'infractor, quan els personatges més atractius de les sèries en són els protagonistes.

El fet que, segons un estudi del CAC l'horari televisiu

de 5 a 7 de la tarda és el que registra més concentració d'actes violents, no pot deixar-nos indiferents; que a Espanya un 30% d'espectadors de 4 a 12 anys vegin la televisió entre 10 i 11 de la nit, horari en què les cadenes es veuen deslliurades de l'obligació de respectar la normativa europea, és certament preocupant. A casa, qui sinó els pares en són els responsables, però pel que sembla per aquesta banda, tampoc les coses van prou bé: un milió de nens davant la tele a aquesta hora de la nit són molts nenes. O falta una gran consciència social, o la disposició europea, adoptada també pel Parlament de Catalunya no s'ajusta a la realitat i s'hauria de revisar. O tot plegat.

Una altra tendència desconcertant, que sembla prendre cos en els últims anys, si més no al nostre país, és la pèrdua d'interès pels dibuixos animats i programes infantils a partir dels 8 o 9 anys, i una afició cada vegada més gran pels programes teòricament destinats als adults. Médico de família va ser l'any passat l'espai televisiu més vist pels nens espanyols de 4 a 12 anys: 28 dels 50 programes amb més audiència entre espectadors d'edats esmentades, van ser capítols d'aquesta sèrie; la resta, altres telecomèdies, pel·lícules, o programes que mostren imatges de violència real, que tenen un fantàstic nombre d'adeptes joves.

Malgrat aquesta complexitat, creiem, però, que de passes se'n poden anar donant, mentrestant, molt especialment en aquelles franges específicament dedicades als nens. La televisió que es fa actualment aquí és essencialment entreteniment, i si aquest entreteniment és fet a consciència esdevé automàticament educatiu. És des d'aquesta perspectiva que creiem que és possible intentar trobar la manera d'explicar històries equilibrades sense els enganys dels contes de fades però també sense violència física ni verbal. Procurar que la televisió esdevingui una eina capaç de no robar al nen el temps que li cal per a desenvolupar altres activitats socialitzadores i creatives, tan necessàries sobretot durant els primers anys de vida. Entretenir des de la responsabilitat, intentant no matar la seva imaginació, buscant la manera de potenciar iniciatives més enllà de l'entorn televisiu. Això és factible si des dels estaments directius de les cadenes se sap entendre la importància

que té aquesta qüestió i facilita els mitjans i els al·licients que calguin per tal de tractar-la a fons.

Un conveni poc eficaç

No sembla que el Conveni d'autoregulació signat l'any 1993 sigui l'eina més eficaç per a afrontar el problema amb tota la seva complexitat; carregat de bones intencions no obliga a res. La declaració que proposa és tan genèrica en els seus plantejaments que tothom pot fer-ne una interpretació a la mida dels seus interessos. Admetent que hi ha moltes dificultats per a delimitar un concepte sociològic o ètic de la violència, segurament que fóra més efectiu que cada empresa s'obligués a tenir el seu propi codi deontològic, desenvolupant en accions més concretes l'esperit d'aquella declaració consensuada fa cinc anys. Document que hauria de ser elaborat i aprovat conjuntament per directius i treballadors, per tal d'assegurar-ne l'aplicació responsable, sense traumes.

Paral·lelament a la situació actual i a les mesures que es poden anar adoptant, apareix cada vegada amb més força el punt de vista dels qui creiem que l'educació en els mitjans a l'escola, després de l'edat preescolar, fóra segurament la manera més eficaç de prevenció, que permetria preparar el nen davant l'espectacle de la violència –real i fictícia– de la qual difícilment se'n pot escapar, i afavoriria el seu efecte

catàrtic. Fóra, a més, un enriquiment cultural important que l'ajudaria a afrontar altres situacions a la vida. Per sort, cada vegada hi ha més professionals de l'educació que reclamen la possibilitat de poder dedicar unes hores del temps escolar al tractament pedagògic del missatge televisiu. A Catalunya, naixia l'any passat la plataforma Xarxa d'Educadors i Comunicadors, amb la idea d'organitzar una trobada permanent de reflexió i debat per part de persones dels dos àmbits interessades en la incidència de l'educació en els mitjans de comunicació i la presència de la comunicació en les aules, en la línia apuntada al començament que només la col·laboració conjunta dels diversos sectors implicats pot donar resultats positius.

A finals del segle xx, i sobretot de cara al vinent, es perfila una societat mediàtica en la qual el consumidor ha d'estar educat per a saber desxifrar els missatges que li arriben. Potenciar la seva capacitat crítica és, doncs, una tasca educativa essencial que, ara per ara, els programes escolars no contemplan. Reclamar competències en aquest sentit, i que els mitjans de comunicació –la televisió sobretot– assumeixin la seva responsabilitat social, forma part de les reivindicacions d'aquesta Xarxa de nova creació.

El debat, només acaba de començar. **E.F.**